ВЗАЄМОДІЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ ІЗ ЗАКЛАДАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ НАУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

ПОСАШКОВ Олександр Олександрович - провідний науковий співробітник сектору інженерно-транспортних та дорожньо-технічних досліджень лабораторії інженерно-технічних досліджень ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса»
https://orcid.org/0000-0002-5701-5874
УДК 343.98
DOI: https://doi.org/10.71404/EP.2025.2.51

У статті стверджується, що взаємодія судових експертів із закладами вищої освіти в процесі наукового забезпечення досудового розслідування являє собою комплексну діяльність, спрямовану на підготовку високопрофесійних фахівців у сфері досудового розслідування, забезпечення балансу науки та практики, підготовку методичних рекомендацій для судових експертів, публікацію ідей та рішень у форматі тез доповідей, наукових статей, колективних монографій тощо.

Доведено, що в межах такої взаємодії враховуються актуальні практичні проблеми у дослідженнях, що проводяться академічною спільнотою, запозичується релевантний зарубіжний досвід, створюються організаційні умови для підготовки та проведення спільних заходів, реалізації програм і проєктів, у тому числі у співпраці з міжнародними організаціями, що передбачає отримання грантового фінансування.

Встановлено, що в процесі взаємодії судових експертів із закладами вищої освіти висвітлюються актуальні напрями, підходи, технології, які використовуються у досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень, у тому числі в умовах воєнного стану. Здобувачі освіти у процесі проведення спільних заходів мають можливість завчасно підготуватися до викликів майбутньої практичної діяльності.

Ключові слова: судові експерти, досудове розслідування, заклади вищої освіти, взаємодія, наукове забезпечення, воєнний стан, зарубіжний досвід, воєнні злочини.

Постановка проблеми

Процес досудового розслідування вимагає злагодженої діяльності цілої низки суб'єктів, з-поміж яких слідчі, дізнавачі, оперативні працівники правоохоронних органів, прокурори, слідчі судді, судові експерти. При цьому така діяльність потребує міжвідомчої взаємодії, прийняття рішень в умовах обмеженого часу, часто супроводжується значним суспільним резонансом, а також формуванням у злочинному середовищі новітніх технологічних рішень, методів, підходів до вчинення протиправних дій.

З огляду на це виникає об'єктивно зумовлена потреба в належному науковому забезпеченні такої діяльності, залученні провідних українських дослідників, науково-дослідних лабораторій, профільних кафедр закладів вищої освіти, а також утворенні наукових шкіл під егідою знаних вчених-лідерів, які протягом років спрямовують свою діяльність на проведення фундаментальних і прикладних досліджень, присвячених актуальним проблемам досудового розслідування, удосконалення вітчизняного кримінального і кримінального процесуального законодавства, готують сотні наукових праць, присвячених різним питанням і нестандартним підходам до їх вирішення, у тому числі в сфері функціонування судових експертів.

Слід погодитися з тим, що судово-експертна діяльність, заснована на наукових знаннях, є одним із найпрогресивніших і ефективніших напрямків у боротьбі зі злочинністю, що постійно вдосконалюється [1].

Нові самостійні види досліджень у судових експертизах та їх відокремлення від уже існуючих зумовлені насамперед науково-технічним прогресом на тлі політичних та економічних змін: як позитивних, так і негативних. Стрімкий розвиток, удосконалення та впровадження інноваційних технологій у професійне та повсякденне життя людей поставили перед криміналістами складне завдання щодо впровадження їх у судово-експертну діяльність та розробки методичної бази для них. Складність полягає ще й у тому, що ці технології досить успішно впроваджуються в злочинну діяльність. Так, проведення біометричного аналізу вимагає залучення експертів у галузі криміналістики, медицини, біології, хімії та ін. Поліграфологія спирається на такі науки, як психологія та медицина. Комп'ютерний криміналістичний аналіз передбачає експерта, який має знання в ряді інноваційних технічних наук. Аналіз доказів запаху вимагає знань у криміналістиці, зоології та різних технічних науках [1].

У цьому контексті постає необхідність організації взаємодії судових експертів із закладами вищої освіти в процесі наукового забезпечення досудового розслідування. Актуальність подібної діяльності зумовлена потребою у проведенні комплексних досліджень, спільних науково-практичних заходів, конференцій, круглих столів, бінарних занять, спрямованих не лише на пасивну участь у них судових експертів, але й на позиціонування останніх як активних учасників наукового життя, носіїв унікальних знань та ідей, які можуть бути не лише передані здобувачам освіти, але й лягти в основу самобутніх наукових праць і міждисциплінарних досліджень.

Стан дослідження теми

Осмисленню широкого кола особливостей діяльності судових експертів в умовах сучасності присвячували свої комплексні дослідження такі науковці, як В. В. Баранчук, С. П. Болвінов І. В. Борисенко, О. Ю. Булулуков, Р. В. Перцев, В. О. Приходько, В. Д. Пчолкін, Д. М. Тичина, С. С. Чернявський, В. Ю. Шепітько, О. О. Юхно та інші дослідники. Проте поза увагою представників вітчизняної наукової спільноти залишалися актуальні проблеми взаємодії судових експертів із закладами вищої освіти в процесі наукового забезпечення досудового розслідування.

Мета і завдання дослідження

Мета статті зводиться до того, щоб проаналізувати взаємодію судових експертів із закладами вищої освіти в процесі наукового забезпечення досудового розслідування. Для досягнення вказаної мети необхідно вирішити такі завдання: розглянути сутність відповідної взаємодії; з'ясувати характерні особливості взаємодії судових експертів із закладами вищої освіти в умовах науково-технічної революції; розглянути актуальні підходи до запозичення зарубіжного досвіду, його осмислення та впровадження у щоденні практики діяльності в межах досліджуваної взаємодії; встановити актуальні аспекти взаємодії судових експертів із закладами вищої освіти, пов'язані з новітніми викликами воєнного стану, документування та розслідування воєнних злочинів.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що автором вперше у вітчизняній правовій доктрині було розглянуто взаємодію судових експертів із закладами вищої освіти в процесі наукового забезпечення досудового розслідування крізь призму широкого врахування актуальних питань впровадження результатів науково-технічної революції, запозичення провідних зразків зарубіжного досвіду та врахування викликів воєнного стану.

Виклад основного матеріалу

Взаємодія судових експертів із закладами вищої освіти в процесі наукового забезпечення досудового розслідування являє собою комплексну діяльність, спрямовану на підготовку високопрофесійних фахівців у сфері досудового розслідування, забезпечення балансу науки та практики, підготовку методичних рекомендацій для судових експертів, публікацію ідей та рішень у форматі тез доповідей, наукових статей, колективних монографій тощо.

Основою такого наукового забезпечення, його головною рушійною силою виступає

науково-технічна революція, яка останніми роками досягла особливо стрімких темпів з огляду на появу та утвердження в низці суспільних практик технологій штучного інтелекту, які дозволяють миттєво оброблювати великі масиви даних, упорядковувати складні системи та водночас «озброюють» злочинність новітніми підходами до викривлення зображень, голосу, створення аудіовізуальних документів та функціонування у віртуальному просторі ботів, які здатні вдавати з себе людську особистість.

В. Ю. Шепітько, висловлюючи власне ставлення щодо розвитку криміналістичного знання в світлі сучасного розвитку людства, зазначає, що «створення інформаційного соціального середовища сприяло технологізації криміналістики, розробленню й упровадженню інформаційних, телекомунікаційних, цифрових та інших сучасних технологій і штучного інтелекту. У нових умовах криміналістика від традиційного вивчення матеріально фіксованих слідів переходить до дослідження звукових, електронних або геномних слідів. Змінюються також способи, прийоми й методи роботи з такими слідами, правила їх збирання, дослідження та фіксування» [2, с. 7].

Як наголошують дослідники, у рамках застосування інтелектуальних технологій у розслідуванні кримінальних правопорушень необхідно звернути увагу на використання штучного інтелекту як системного комплексу інформаційних технологій, спрямованих на виконання досить складних криміналістичних завдань (ідентифікація підозрюваних, прогноз девіантної поведінки, розслідування на місці злочину, відстеження грошових потоків, захист від фейкових новин тощо) [3, с. 13].

Взаємодія з закладами вищої освіти дозволяє судовим експертам повною мірою враховувати провідні світові тенденції розвитку таких технологій, адже в академічному середовищі вибудовуються міцні та довготривалі міжнародні контакти, до низки міжнародних науково-практичних конференцій, організованих вітчизняними закладами вищої освіти, долучаються представники провідних зарубіжних університетів і наукових установ, розповідаючи про новітні технології в судово-експертній діяльності. Так, «імплементація міжнародних норм і стандартів організації та діяльності судово-експертних установ виводить експертні установи на новий рівень функціонування. Це надає можливість створити дієвий механізм управління і функціонування судово-експертних установ та експертів, який визначатиме високі вимоги до проведення судової експертизи, підвищить професійний рівень і результативність співробітників експертних установ, що відповідатиме потребам сучасного судочинства» [4, с. 242].

Органічне запозичення зарубіжного досвіду, його осмислення та впровадження у щоденні практики діяльності є основою їх адаптації до викликів сучасного інформаційного середовища, яке, на жаль, за темпами свого розвитку часто випереджає реальні спроможності вітчизняних органів досудового розслідування та судово-експертних установ. Як влучно зазначає О. О. Юхно, «застосовуючи сучасні технічні досягнення й електронно-обчислювальні машини для дослідження речових доказів, судовий експерт повинен з'ясувати механізм дослідницької діяльності конкретного новоствореного технічного пристрою, зрозуміти, за якими ознаками й механізмами відбуваються розпізнавання, вирішення поставленого завдання та ухвалення рішення. Без цього експерт не має права послуговуватися такими новітніми науковими досягненнями, технікою тощо, а також надавати висновок слідчому, дізнавачу, прокурору, слідчому судді, суду, адже умови й характер процесуальної діяльності цих осіб не припускають застосування методів дослідження, якщо експерт не розуміє сутності цих методів» [5, с. 49].

Водночас заклади вищої освіти, організовуючи освітній процес, розроблюючи освітні програми, тісно взаємодіючи з так званими стейкхолдерами (зацікавленими сторонами в підготовці високоякісних фахівців), постійно відслідковують останні тенденції розвитку технологій, оновлюють на їх основі теоретичні підходи до організації управлінської діяльності та правового забезпечення. Ці підходи висвітлюються у процесі їх взаємодії з судово-експертними установами.

Так, «студенти Сумської філії ХНУВС відвідали Сумський науково-дослідний експерт-

но-криміналістичний центр МВС України – провідну регіональну установу судової експертизи. Молодь ознайомилася з основними напрямами діяльності Центру, його організаційною структурою, нормативно-правовою базою та сучасними технічними можливостями в галузі судово-експертної практики. Під час візиту відбулися презентації і виступи фахівців структурних підрозділів, які поділилися практичним досвідом і продемонстрували специфіку своєї роботи. Судова експертка сектору балістичного обліку ознайомила студентів із методиками балістичних досліджень, продемонструвала зразки набоїв і слідів пострілу. Особливу увагу вона приділила роботі автоматизованих систем балістичного обліку, що дозволяють ідентифікувати зброю, використану у злочинах» [6].

Подібні спільні заходи стимулюють судових експертів критично осмислювати свою повсякденну діяльність, проблеми, з якими вони зіштовхуються, у тому числі пов'язані з новітніми викликами воєнного стану, документування та розслідування воєнних злочинів.

Так, Ю. Філіпов звертає увагу на особливості техніко-криміналістичного забезпечення розслідування воєнних злочинів, які повною мірою знаходять своє втілення у судово-експертній діяльності: постійна готовність уповноважених суб'єктів до застосування технічних засобів і методів; комплексне використання технологічних систем; залучення численних інформаційних ресурсів; координація роботи з технічного оснащення органів внутрішніх справ із забезпеченням інших відомств, у тому числі Збройних Сил України [7, с. 72]. Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування воєнних злочинів включає систему правових, наукових, організаційних заходів, спрямованих на ефективне використання технічних засобів та відповідних їм методів розслідування кримінальних правопорушень. Перспективними напрямами розвитку техніко-криміналістичного забезпечення розслідування воєнних злочинів науковець вважає: використання доказів, створених безпілотниками (аерофотозйомка); використання наземного 3D сканування; впровадження систем виявлення та візуалізації біологічних слідів правопорушників та їх жертв; розвиток ідентифікаційно-пошукових систем для виявлення осіб, причетних до вчинення воєнних злочинів на території України [7, с. 72].

С. П. Болвінов з огляду на власний практичний досвід організації діяльності із документування воєнних злочинів стверджує, що «одним із напрямів забезпечення швидкого й повного здійснення досудового розслідування в кримінальних провадження щодо воєнних злочинів є застосування слідчим сучасних диджиталізованих підходів у роботі з інформацією, отриманою під час проведення процесуальних дій. При цьому таку інформацію важливо не лише зібрати, а й необхідним чином систематизувати та обробити. Надважливість цього напряму наглядно продемонстровано на прикладі роботи системи SORC, яка сьогодні функціонує на базі СУ ГУНП в Харківській області та практично себе виправдала. Адже за допомогою функціональних можливостей системи SORC під час розслідування воєнних злочинів можна швидко знайти потрібну інформацію, здійснити обробку та завантажити документи, фото-, відео-та інші матеріали про воєнних злочинців. Така система є справжньою бібліотекою воєнних злочинів, які вчинили російські військовослужбовці» [8, с. 541].

У процесі взаємодії судових експертів із закладами вищої освіти висвітлюються актуальні напрями, підходи, технології, які використовуються у досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень, у тому числі в умовах воєнного стану. Здобувачі освіти у процесі проведення спільних заходів мають можливість завчасно підготуватися до викликів майбутньої практичної діяльності, зробити свідомий вибір майбутньої професії з урахуванням її специфіки в умовах воєнного стану.

Висновки

Таким чином, основою належного наукового забезпечення досудового розслідування слугує взаємодія судових експертів із закладами вищої освіти, яка реалізується в процесі активної діяльності провідних українських дослідників, науково-дослідних лабораторій, профільних кафедр закладів вищої освіти, а також наукових шкіл під егідою знаних вче-

них-лідерів, які протягом років спрямовують свою діяльність на проведення фундаментальних і прикладних досліджень, присвячених актуальним проблемам досудового розслідування, удосконалення вітчизняного кримінального і кримінального процесуального законодавства, у тому числі в сфері функціонування судових експертів.

Під час взаємодії судових експертів із закладами вищої освіти в процесі наукового забезпечення досудового розслідування враховуються провідні світові тенденції розвитку інформаційних технологій, вибудовуються міцні та довготривалі міжнародні контакти, які дозволяють адаптувати діяльність судово-експертних установ до викликів сучасного інформаційного середовища, вдосконалювати підходи до організації їх діяльності та правового забезпечення, у тому числі в умовах воєнного стану.

SUMMARY

The article argues that the interaction of forensic experts with higher education institutions in the process of scientific support of pre-trial investigation is a complex activity aimed at training highly professional specialists in the field of pre-trial investigation, ensuring a balance of science and practice, preparing methodological recommendations for forensic experts, publishing ideas and solutions in the format of abstracts of reports, scientific articles, collective monographs, etc.

It is proven that within the framework of such interaction, actual practical problems are taken into account in research conducted by the academic community, relevant foreign experience is borrowed, organizational conditions are created for the preparation and conduct of joint events, implementation of programs and projects, including in cooperation with international organizations, which involves receiving grant funding.

It is established that in the process of interaction of forensic experts with higher education institutions, current directions, approaches, technologies used in the pre-trial investigation of criminal offenses, including under martial law, are highlighted. Students in the process of conducting joint activities have the opportunity to prepare in advance for the challenges of future practical activities.

Keywords: forensic experts, pre-trial investigation, higher education institutions, interaction, scientific support, martial law, foreign experience, war crimes.

Література

1. Borysenko I. V., Bululukov O. Y., Pcholkin V. D., Baranchuk V. V., Prykhodko V. O. The modern development of new promising fields in forensic examinations. *Journal of Forensic Science and Medicine*. 2021. № 7 (4). URL: https://journals.lww.com/jfsm/fulltext/2021/07040/the_modern_development_of_new_promising_fields_in.4.aspx.

2. Шепітько В. Ю. Роль професора М. В. Салтевського у формуванні методологічних засад криміналістики. Актуальні питання судової експертизи та криміналістики: зб. мат-лів міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 07-08.11.2017). Харків, 2017. С. 7-8.

3. Cherniavskyi S.S., Tychyna D.M., Pertsev R.V. International experience of forensic support for crime investigation. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2022. № 12 (3). С. 9-16.

4. Чумак В.В. Зарубіжний досвід організації діяльності судово-експертних установ. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2020. № 4(91). С. 235-244. DOI: https://doi.org/10.32631/v.2020.4.22.

5. Юхно О. Генезис і проблемні питання використання новітніх технологій та штучного інтелекту в криміналістиці, експертній діяльності і досудовому розслідуванні. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2021. Вип. 3 (25). С. 40-59. DOI: 10.32353/khrife.3.2021.04

6. Бінарне заняття у науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі // Харківський національний університет внутрішніх справ: сайт. URL: https://univd.edu.ua/uk/news/23757.

7. Filipov Yu. Technical and forensic support for the investigation of war crimes: Concept, purpose, individual areas of development. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2022. № 12(4). pp. 72-83.

8. Болвінов С. П. Практичні аспекти застосування інформаційних систем під час розслідування воєнних злочинів (на прикладі системи SORC). *Вісник Криміналогічної асоціації України*. 2024. № 2(32). С. 531-543.